

Radnóti Miklós és a budapesti folyóiratok

RADNÓTI első verseskötete, a *Pogány köszöntő* 1930-ban jelent meg Budapesten; kiadója: a *Kortárs* című irodalmi és művészeti, valamint társadalomkritikai szemle. Az egy évvel később — ugyancsak a fővárosban — megjelent *Újmódi pásztorok éneke* kiadója a *Fiatal Magyarország*, „a történelmi felelőség tudatában élő fiatal társadalom szemléje”, illetve annak szerkesztője, mert a kötet kiadásáért őt állítják a vádlottak padjára — RADNÓTI mellé. 1931-ben HANGAY Sándor, a *Szivárvány* című „szépirodalmi, művészeti és tudományos folyóirat” szerkesztője veszi fel írását az *Azért is! Harc az öregek ellen* kötetbe. KÁRPÁTI Aurél a Vajda János Társaság kiadásában megjelent *Új magyar líra. Fiatal költők antológiája* költői között szerepelteti RADNÓTI-t, 1934-ben. 1935-ben ő maga állítja össze a kiadó *Független Szemle* szerkesztőjével, DÉNES Bélával „tizenkét fiatal költő” antológiáját, a *Korunkat*.¹

Látjuk tehát, hogy a gimnazista, majd az egyetemi hallgató RADNÓTI fővárosi irodalmi és társadalmi folyóiratok, valamint irodalmi társaság erkölcsi és anyagi támogatását élvezte; ez pedig csak azért volt lehetséges, mert közöttük élt, részese volt Budapest irodalmi életének.

Ez így megállapítva egyszerű filológiai adat, helyesbítése az irodalomtörténeti kézikönyv RADNÓTI-fejezetének, amely a pesti irodalmi életbe való bekapcsolódását néhány évvel későbbre teszi.² A tény mögött azonban fontos életrajzi, az életmű egészét meghatározó momentumok rejlenek. Az írói-költői pályát elkezdő fiatal számára a nyilvánosságot, a megjelenést lehetővé tevő lap, annak szerkesztője és munkatársi gárdája szellemi közösséget jelent, befolyásolja az eszmei-világnézeti tájékozódást. Erről van szó RADNÓTI Miklós esetében is.

A RADNÓTI-életmű még vitatott témája a magyar irodalomtörténetírásnak: művészetének szocialista jellegét vitatják. E nézetről írja az irodalomtörténész:³

... egy, magát még az elmúlt években is tartó nézetre, álláspontra utalunk, mely szerint RADNÓTI-t a művéség nagy rajongói között kell tudnunk, kizárólagosan a *Nyugat* és BABITS Mihály vonzásában; abban a nemzedékben, amelyik későn ébredt a választás problémájának tudatára, a késlekedő Hamletek közt, akik úgy lázadtak egy életforma ellen, hogy közben maguk is azt élték. Ennek az álláspontnak elfogadása nemzeti történelmünk — irodalmi múltunk — szegényítése volna, megfeledezés a *Nyugattól* balra álló szellemi erők jelenlétéről, RADNÓTI-nak — megítélésünk szerint — egyáltalán nem jelentéktelen kapcsolatairól, és költsége kezdetétől élete végéig tartó vállalásairól . . .

¹ A könyvészeti adatokat tartalmazza: *Radnóti Miklós bibliográfiája. Írói arcképvázlatok* 6. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. Bp. 1966.

² *A Magyar Irodalom története 1919-től napjainkig. VI. köt.* Bp. 1966. 526. l.

³ MOLNÁR Ferenc: *Vallomás és vállalás — Jegyzetek Radnóti Miklósról.* =It 1970. 3. sz. 866. l.

MOLNÁR Ferenc ebben az írásában az ismert és még ismeretlen RADNÓTI-prózát hívja bizonyságul „a hovatartozás eldöntéséhez.” E dolgozat RADNÓTI budapesti folyóiratainak bemutatásával szól hozzá a vitához.

A magyar ellenforradalmi rendszer viszonyai között a szabad gondolat közlésének a lehetősége — enyhén szólva — korlátozott volt. A hivatalos ideológiát és politikát szolgáló lapok és folyóiratok anyagi és erkölcsi támogatást kaptak, de az ellenzéki hang — már a liberális és radikális polgári is — gyanús volt; rendőri állambiztonsági ügyként kezelték. Az irodalmi folyóiratok közül a *Nyugatot* már destruktív, felforgató eszméket terjesztő kiadványnak tekintették, a tőle balra állókat pedig egyszerűen kommunistának. Az ilyen sajtótermékek kiadására nem adtak engedélyt. Ezért e lapok alapítói nem is kértek, hanem a sajtótörvény „kiskapuját” megkeresve évente csak tízszer megjelenő „nem időszaki kiadványként” adták ki irodalmi, művészeti és társadalmi folyóirataikat. Ehhez ugyanis nem kellett előzetes engedély; kötelező volt azonban a megjelenés utáni bemutatás, ami az állandóan működő cenzúra vizsgálatát vonta maga után, s nyomában a sajtópereket.

Az 1919—1945 közötti korszak sajtó- és cenzúratörténete⁴ azt mutatja, hogy a demokratikus és szocialista-kommunista eszméknek állandó fóruma volt Magyarországon. Legális, fél-legális és illegális sajtókiadványok egymást váltó sorában valósították meg a szabad és tudományos gondolat terjesztését szolgáló folyóiratok folytonosságát. Üldözéssel, börtönnel dacolva mondtak nemet a fennálló társadalmi rendre e kiadványok szerkesztői, kiadói és munkatársai. Kik voltak ezek az emberek? Egyrészt azok, akik a század első két évtizedében, az 1918—19-es forradalmi események idején a haladás oldalára állottak, és nem voltak hajlandók behódolni a hatalomra került reakciónak. A felnövekvő fiatalok közül azok, akiket osztályhelyzetük, a kizsákmányoltság és annak felismerése állított szembe a rendszerrel, valamint a fasiszta magyar rendszer anakronizmusát intellektuálisan vagy valamilyen konfliktus alapján felismerő értelmiségi, polgári és uralkodó osztályhoz tartozók. Közösek voltak a meglévő társadalmi valóság tagadásában, de nem voltak egységesek a célok és eszközök meghatározásában. A baloldalon álló irodalmi, művészeti és társadalmi folyóiratok arculata ebből eredően sokszínű volt, a liberális polgáritól a dogmatikus kommunistáig terjedt. Egymástól nem mindig elkülönülve jelentkeztek e nézetek a lapokban, illetve a szellemi csoportosulásokban.

RADNÓTI Miklósnál is tanúi lehetünk annak, hogy különböző baloldali eszmei irányzatokat képviselő lapok munkatársaként találkozunk vele; ami lehetett véletlen, alkalmi jellegű találkozás, de ugyanakkor szükségszerű folyamat eredménye is.

A RADNÓTI-műveket 1935-ig Budapesten publikáló lapokat, folyóiratokat mutatjuk be (a teljesség igényével), s az eszmei, valamint személyi kapcsolatokat igyekszünk feltárni.

Haladás

1926. szeptember 1-én jelent meg a *Haladás*, „kritikai és szépirodalmi szemle” első száma. A sokszorosított eljárással készült lap havonta kétszer jelent meg, s a szeptember 16-i, második szám impresszuma közölte, hogy a szemlét „A

⁴ Összefoglaló mű még nem jelent meg e korszak irodalmi cenzúrájáról; áttekintést adnak MARKOVITS Györgyi munkái. Ezek: *Üldözött költészet*. (Irodalomtörténeti Füzetek.) Bp. 1967.; *Magyar Pokol*, *A magyarországi fehérterror betiltott és üldözött kiadványok tükrében*. Bp. 1964. *A cenzúra árnyékában*. Bp. 1966. „Terjesztését megtiltom”. Bp. 1970.

Magyar Ifjúsági Balassa Bálint Irodalmi Kör kézírata gyanánt” adja ki, főszerkesztője WAGNER György, felelős szerkesztője pedig REINHOLD Alfréd. E mellett három fő- és három állandó munkatárs neve szerepelt az adatok között. Az irodalmi kör alakulásáról „Hivatalos közlés” cím alatt tudósított a lap; az alakuló ülés 1926. szeptember 7-én volt.

RADNÓTI (illetve GLATTER) Miklós nevével az 1926. december 1-én megjelent 7. számban találkozunk, mely a *Rózsa* című versét közölte. A következő — december 20-ra keltezett — számban már egy vers és egy novella jelent meg a neve alatt, sőt ezen túl — a „Hivatalos közlés” rovat szerint — a december 7-i vitadélutánon *Hogyan lehet egy költeményt jobban élvezni, szavalva vagy olvasva?* címmel előadást is tartott. Szerepelt a neve a december 25-re meghirdetett „tisztújító közgyűlés” elé terjesztett vezetőségi tagok között is. A januári szám beszámolójából megtudjuk, hogy a „választmányi tag” címre rajta kívül VAJDA JÁNOS és WAGNER György pályázott, s a szavazás első menetében VAJDA 17, WAGNER 14, RADNÓTI pedig 12 szavazatot kapott, majd a megismételt szavazás alkalmával RADNÓTI 23 (tehát több mint 50%) szavazatot nyert el, s így lett a tisztikar tagja, valamint a *Haladás* főmunkatársa. Ettől kezdve a lap minden számában jelent meg írása; vers, színikritika. A kritikai és szépirodalmi szemle hét hónapig működött, s 13 száma jelent meg; az utolsó II. évfolyam 5. szám jelzéssel 1927 márciusában.

Kik voltak és milyen eszmét képviseltek a Balassa Bálint Irodalmi Kör és kiadványának létrehívói? A csoportosulásról az emlékező kortárs a következőket írta:⁵

„... kialakulóban levő, de azután abbamaradt új, Galilei-kör féle alakulat... szabad szellemű, romantikus forradalmi lobogású fiatalok magánönképzőköre... Radnóti és baráti köre, diákok egyesülése.”

Pontos és részletes leírást és elemzést ad a köréről, a lapról, valamint a tagokról VAS István önéletrajzi regényében.⁶ Őt magát az 1926. december 25-i tisztújító közgyűlésen választották az irodalmi kör tagjai sorába, amint erről a „Hivatalos közlés” tájékoztat 1927. január 5-én. VAS és legtöbb társa 1926—27-ben középiskolai diák volt, többen vele együtt a Markó utcai gimnáziumban, VAJTHÓ László óráin kaptak először igazi magyarázatot az irodalom mibenlétéről. Az iskola egész szelleme azonban szemben állt a szabad gondolkodásra, a társadalomról való tudományos megismerésre történő neveléssel. E fiataloknak azonban lehetőségük volt az „iskolán kívüli művelődésre”; a Lipótváros jómódú vagy éppen gazdag polgári családjainak a fiai-lányai voltak. Az irodalmi és tudományos művek megszerzése és megismerése, a színház- és tárlatlátogatás, a kor szellemi-művészi mozgalmában való tájékozódás, a külföldi utazás természetes velejárója volt életformájuknak. A szellemi horizont tágulása, a szomszéd államokkal való megismerkedés hamar felismertette velük a hazai társadalmi viszonyok anakronizmusát, s ennek nyomán a hivatalosan propagált eszmék, nézetek megtagadását. Ennek során a fennálló viszonyokkal megalkuvó szülőkkel is szembe kerültek, a nemzedéki különállás is tudatosult bennük. Ennek akartak hangot adni saját kiadványukkal.

⁵Sok jót és újat akaró fiatalember nőtt fel a mi nemzedékünkben, mondta, akikben nagy lehetőségek vannak: szép dolog volna őket már most összegyűjteni, s elindulni velük egy lapban, ami csak a miénk lenne, fiataloké...”

⁵ Sós Endre: *Jegyzetek Radnóti Miklósról*. Jelenkor 1966. 9. sz. 849—855. l.

⁶ VAS István: *Nehéz szerelem. A líra regénye*. Bp. 1964.

— fejtette ki elképzelését VAS Istvánnak a lapalapító WAGNER (a könyvben: SINGER) György, aki verseivel tűnt ki társai közül. Ő a Bálvány utcai fogorvos fia — lakásukat, illetve saját szobáját bocsátotta a lap rendelkezésére mint szerkesztőségi hivatalt. A kiadás anyagi alapjait a már takarékpénztári tisztviselő REINHOLD Alfréd teremtette elő; ezért s a körre gyakorolt szellemi befolyása következtében lett — a főszerkesztő WAGNER mellett — a lap felelős szerkesztője.

Milyen életérzések uralták a *Haladás* munkatársainak és a köréje tömörült fiataloknak a tudatát? Erről VAS így vall:

„... általában a Lipótváros és kapcsolt részei fogékonyabb ifjúságának körében a költészet, az áhitat, a szépség és lelkiség volt a nagy divat abban az évben... A legerősebb hatás persze ADY volt, de... csak egyfajta modorosságai, a lilaságok, a halk remegések, a lélek lótuszvirágzása. Ennek a modorosságnak testvérburjánzása volt a nietzscheiség, közelebbről a zarathustraság... Kedvelt műfajuk... a költői miniatűr volt, ez a hibrid határeset, amelyhez az a költő is hozzányúlhatott, akinek semmi dallamérzéke nem volt, s az a novellista is, aki sem elbeszélni, sem jellemezni nem tudott...”

Ennek nyomán a konkrét társadalmi problémák elemzése kívül esett érdeklődésükön; írásaik nem adtak képet „egy akkori gimnazista, egy szellemi érdeklődésű kamasz valódi életéről. De a társadalmi nézeteiről sem, legföljebb azt, hogy megvetette a nyárspolgárságot, a sivár, hétköznapi életet.”

A kritikai és szépirodalmi szemle tehát nem vállalkozott a társadalomkritikára; ennek ellenére tevékenységéből „iskolákat átfogó botrány lett, politikai”. Folytak a iskolai kihallgatások, a Markó utcai gimnáziumban „bolsevizmusról, és guruló rubelekről” beszéltek. Boszorkányüldözés volt, mely egy-két igazgató presztizsét erősítette, és tanulói kizárásokat, iskolacseréket eredményezett.

Ha az irodalmi kör tagjai addig nem mérték fel tevékenységük mibenlétét, az üldözés rádöbentette őket lehetőségeik szűk korlátaira. Ez pedig további sorsukat is meghatározta. Sós Endre — idézett cikkében — írja, hogy a kör tagjai „három irányba széledtek. WAGNER György vezetésével a szociáldemokrata diákcsoportot képviselték... Mások a Munka-körbe, illetve a 100% körébe mentek.”

RADNÓTI Miklós útja sem vált el tőlük, amint ezt a továbbiakban látni fogjuk.

Mindnyájunk Lapja

1927-ben — a *Haladás* megszűnése után — a *Mindnyájunk Lapja* című „szépirodalmi, művészeti és társadalmi hetilap” közölte RADNÓTI írásait.⁷ A május 18-i (3.) és az augusztus 24-i (17.) számban egy-egy verse, a december 15-i számban pedig *A poéta és a nő* című novellája jelent meg; ez utóbbit egy évvel előbb a *Haladás* is publikálta. A hetilap szerkesztője, SEGESDY László olvasmányos és színvonalas családi képeslapnak szánta kiadványát, s jó nevű szerzők műveit közölte. RADNÓTI itt KARINTHY Frigyes, KOSZTOLÁNYI Dezső, SCHÖPFLIN Aladár és BÓNYI Adorján társaságában szerepelt; a diáklapbéli munkatársai közül WAGNER György írásaival találkozunk az övé mellett. Lehet, hogy éppen a jó szervező WAGNER találta meg e hetilapot, mint publikálási lehetőséget.

⁷ Radnóti Miklós két elfelejtett verse. Közli: PÁSZTOR József. = Tiszatáj 1969. 5. sz. 403. l.

A lap, mely a vidéki városok életéről is beszámolókat közölt, széles olvasóközönséggel rendelkezett, de — valószínűleg anyagi okok miatt — fenn tartani magát nem tudta, s 1928-ban már nem jelent meg. Így fiataljainknak újabb gondot okozott verses és prózai mondanivalóiknak nyilvánossá tétele.

1928

A 19 éves, csehországi tapasztalatokkal hazatért, tisztviselősködő RADNÓTI szerkesztője lett az „irodalom — művészet — kritika” műfajmegjelöléssel kiadott 1928 című folyóiratnak. Az 1928. október havában megjelent lap mentora REINHOLD Alfréd volt, aki főszerkesztőként szerepelt a címlapon. WAGNER György szintén jelen volt az alapításnál, ő RADNÓTI szerkesztő-társaként vett részt a munkában. A bevezető cikk tanúsága szerint is nemzedéki szervezkedést képviseltek. RÁSKAY László, a háború alatt tragikusan elpusztult újságíró, *Tiszteld a fiatalokat* címmel azt az álláspontot fejtette ki, hogy az előrehaladás képviselői a fiatalok, s PETŐFI, ADY, HUGO Victor példájára hivatkozott. A többi szerző figyelme is a társadalmi problémák felé fordult. WAGNER György prózai írásaiban az első világháború utáni állapotokat elemezte a technikai haladás szempontjából, a békéért és a nacionalizmus ellen folytatandó harcot propagálta, TOLSTOJ ürügyén pedig a forradalomról elmélkedett. Az 1910-es nemzedékből, pár évvel később a kommunista mozgalomban tevékenykedők közül hárman jelentkeztek első írásaikkal az 1928 lapjain: FORGÁCS Antal, FÖLDES Ferenc és GOSZTONYI Lajos.

RADNÓTI Miklósnak 1927-ben (Budapesten és Reichenbergben) és 1928-ban írt öt verse, valamint két film- és két könyvkritikája jelent meg a két számban. A költemények a természet szerelmese mellett az emberi világhoz forduló fiatalot is mutatják: „testvéreim a milliók” — írta a *Milliók és milliók* (kötetben: *Sirálysikoly*) című versében. A *Vers* (kötetben: *Szegénység és gyűlölet verse*) a munkásosztály sorsával való azonosulásának törekvését fejezte ki. Ezzel kapcsolatban BARÓTI Dezső az alábbiakat írja RADNÓTI ekkori világlátásáról:⁸

„Élményalapú versről van szó, azoknak az éveknek az emlékét őrzi, amikor a csehországi Liberecben textiltechnikusi tanulmányokat végeztem és az üzemi gyakorlatok során maga is dolgozott az egyik gyárban. Valóban saját magáról beszél, amikor azt írja, hogy

... Kezeim kemény munkáskeze k súlyával csapdosták
a combjaimat és a gyárak lányait szerettem ...

Mégis kétségtelenül erősen stilizált, a fizikai munka fáradságának személyes élményét túlhangsúlyozó önarcképről van szó (a helyenként expresszionista módra harsány képek is ezt bizonyítják), hiszen a munkássors hétköznapijaiban legfeljebb alkalomadtán vett részt. Bár az azonosulás vágya a marxizmustól megérintett költő világnézetétől sem független, őszinte érzelmekből fakadt, aligha lehet véletlen, hogy ez a vers magányosan áll a többi között; csak a kéziratban maradt zsengek között találunk néhány hasonlót. Úgy látszik, maga is rájött az ilyen, alkalmoszerű élmények viszonylagos hitelére ... Maga az önarckép talán azokban a sorokban a leghitelesebb, amikor „a szegénység dalát” ordítja az „aranyméhű kazánok felé” ... Ilyenkor saját élethelyzetéről is beszél, hiszen tanulmányai befejeztével csak ... a vállalati alkalmazottnak sivár perspektívája vár rá ...

⁸ BARÓTI Dezső: *Radnóti Miklós első verseskötetei*. ItK 1966. 572–590. l. — Az 1928-ról irodalom: PAŠIAKOVÁ, Jaroslava: *Az ismeretlen Radnóti Miklóssal*. = Irodalmi Szemle (Pozsony) 1965. 350–353. l.; MOLNÁR Ferenc: *Radnóti Miklós pályakezdetésének körülményeiről*. = ItK 1968. 343–365. l.

Élményei, saját sorsának alakulása tehát 19 éves korában rádöbbenik a társadalom osztálytagozódására, illetve ekkorra költői alkotással érlelik e tudatot. A CHAPLIN művészetéről és filmjéről írt ama véleménye, hogy „az életünk kegyetlen szimbóluma”, szintén tudatosodó világlátását bizonyítja.

A világnézeti felismerés vezet el a munkásosztály pártjához, illetve annak lapjához — ezután.

Népszava

A szerkesztő-társ WAGNER György útja a szociáldemokrata diákmozgalomhoz vezetett, s — valószínűleg — ő lépett kapcsolatba a párt napilapjával, a *Népszavával*. Az egyetlen magát marxistának valló napilap a rendőri és ügyészi eljárások pergőtűzében folytatta tevékenységét; politikai írói és a szépirodalmi rovat szerzői a cenzor árgus szemében álltak; ezért mondanivalóik „kényszerű bújtatásának” módszereivel éltek. Ennek szép példája — az 1928. december 3. szerzői keltezésű — RADNÓTI *Májusi igazság* című verse a *Népszavában*.

Május a nemzetközi munkásmozgalom ünnepi hónapja, a szolidaritás és összefogás jelképe és az elsejei megmozdulások valósága is. A *Népszava* olvasóinak tudatában a „májusi igazság” a forradalmi osztály és a szocializmus igazságát jelentette. BARÓTI Dezső — előbb idézett tanulmányában — a vers más tárgyi és allegória anyagát is felfedte, valamint az élmény-anyaggal való összefüggéseket tárta fel. „A világosan felcicomázott május” a tegnaptól a Tanácsköztársaság szabad májusát idézte, mely az akkor gyermek emlékei között elevenen megmaradhatott. Ezt erősítette a vörös katona apa emlékét melengető családi légkör. Ez magyarázza a költemény nosztalgikus fájalmát a „mulasztott májusok” miatt. Az egyetemes „testvéri kitárulásban” feloldódó vers végül a kollektív vágyakkal azonosuló költőt mutatja meg.

Kortárs

1929 novembere és 1931 januárja között jelent meg a *Kortárs* „társadalomkritikai, irodalmi és művészeti szemle”. A lap „adminisztratív szerkesztője” — miként az emlékező SZALAI Imre írja⁹ — VAJDA János volt, „a szellemi irányító” pedig „a fiatal tudós TAMÁSSI (WAGNER) György”. A szerkesztőség többi tagjai: FORGÁCS Antal, LAKATOS Péter Pál, „az elszánt kommunista”, SZALAI Imre, a képzőművészeti rovat gondozója; és „a politikai legképzettebb értője, a szenvedélyes líra képviselője”, RADNÓTI Imre az, „aki leginkább képviselte az ágáló, vitázó együttesben a józan, tárgyilagos mértéktartást”.

A szerkesztő bizottság tagjai (SZALAI kivéve) együtt szerepeltek 1929 nyarán a *Jóság* című versantológiában, melyet a következő bevezető szavakkal bocsátottak útjára:

„Akik ebben a kötetben összeverődünk: különböző világnézeti, különböző korú, ismeretebb, vagy ismeretlenebb nevű emberek, akik emberek akarnak maradni a háború utáni nyomorúságban és embertelenségben is, s akik úgy vélnék magyarságuk mellett is hitet tenni, hogy azt ami összehozta őket, s amit könyvük címéül is választottak: Jóság, dalolják ...”

⁹ SZALAI Imre: *Emlékezés Párizsban*. Tiszatáj 1964. 11. sz. 1–2. l. uő. *Kortárs* 1929–1931; Tiszatáj 1965. 225–229. l.

A személyes kapcsolat s annak bensőségességét bizonyítja, hogy a szerkesztői együttműködés idején RADNÓTI egy-egy versét ajánlotta FORGÁCS Antalnak, LAKATOS Péter Pálnak és a SZALAI Imrének.¹⁰

A *Kortárs* folyóirat *Az olvasóhoz* szóló programadó cikkében közölte, hogy „a napi politikában nem avatkozik”, de a társadalmi problémákat nem hagyja figyelmen kívül. Egyik társadalmi osztálynak sem kötelezi el magát, ugyanakkor „világszemléletének a szocializmust vallja, de egyben állítja, hogy a szocializmust egy párt sem sajátíthatja ki a maga számára”. Egész ténykedésének fő meghatározója a nacionalizmus és a militarizmus elleni harc, továbbá „az irodalom és művészet sajátos népi érdekeinek kiaknázásán és kifejlesztésén . . . fáradozik”. Az apákat megtagadó „új nemzedék” képviselőjében lépett fel. A második számot bevezető szerkesztőségi cikkben A „*Nyugati*” fejfájára címmel árulással, ADY és OSVÁT eszméinek elsikkasztásával vádolta a folyóirat szerkesztőit. Ez a program és kiállítás tette vonzóvá a *Nyugattól* balra álló költők előtt a *Kortársat*. Névsorban: BARÓTI Dezső, BERDA József, DÁN György, ERG Ágoston, JÓZSEF Attila, JUSTUS Pál, MÁRIA Béla, MÉSZÁROS Zoltán, MOUSONG Piroska és ZELK Zoltán verseit közölte a lap.

JÓZSEF Attilával való kapcsolatukról SZALAI Imre azt írja, hogy ő „eleinte csak odavetődött hozzánk”, mármint a „Japán” kávéházbeli asztalukhoz, „azután gyakran ott is maradt körünkben”. Ez — és a későbbiekben ismertett adatok — valószínűsítik, hogy RADNÓTI és JÓZSEF Attila már ebben az időben megismerkedett, és nem 1935 után, amint azt eddig tudtuk. (JÓZSEF Attila és SZALAI Imre kapcsolatának dokumentuma az 1930 januárjában keltezett és közölt dedikáció.)

RADNÓTI és a *Kortárs* szoros kapcsolatának tanúsága, hogy a megjelent 11 szám közül tizenben jelent meg írása, valamint az, hogy a *Kortárs* kiadásában — tehát a szerkesztő-társak erkölcsi és anyagi támogatásával — jelent meg első önálló verseskötete, a *Pogány köszöntő*. Versei szinte az íróasztalról, frissen, a tinta megszáradása előtt kerültek a nyomdába: az 1930. január 11-én írt *Pogány köszöntő* február 11-én hagyta el a nyomdát, hasonló gyorsasággal jelent meg a másik négy verse is. A költő mellett a próza- és kritikaíró RADNÓTI is szerepelt a lapban. 1930 októberében jelent meg A *néger Tyl szemeiről szólva* című novellája. A romantikus témaválasztás és lírai hangvétel mögött a társadalmi valóság idilli és ugyanakkor reális rajzát is megtaláljuk. A sejtelmes éjjeli Velence vándorló fehér fiúja a néger Tyl szemeiben látja meg az élet valóságát és értelmét. Ez az írás azt mutatja, hogy a néger téma már a párizsi gyarmatügyi kiállítás élménye előtt jelentkezett RADNÓTINÁL. A párizsi út után született művekben már másként látja a négernek helyzetét: „Örvény vagyok én is és guta!” — kiált fel ekkor JOHN LOVE-ra, a Ku-Klux-Klan áldozatára emlékezve. Az *Őrizz és védj* című versben Afrikából már „borzalmas sírás hallik; rémitő gyermekét szoptatja nappal, éjjel szederjes mellén a dajka idő”.

A *Kortárs* kritikai rovatát JÓZSEF Attila és RADNÓTI Miklós kritikái teszik maradandó értékűvé, s az is, hogy RADNÓTI már ekkor odafigyelt JÓZSEF Attila szavaira. Az 1930. augusztusi számban jelent meg JÓZSEF Attila kritikája HANKISS János — JUHÁSZ Géza: *Panorama de la littérature hongroise contemporaine* című könyvéről; ezt követte az októberi szám, melyben RADNÓTI

¹⁰ M. PÁSZTOR József: *Radnóti Miklós versei és prózai írásai a Kortárs című folyóiratban*. Tiszatáj 1964. 11. sz. 8. l.

kritikát írt KÁLLAY Miklós: *A legújabb líra a világirodalomban* című tanulmányáról, s ebben JÓZSEF Attila szavaira hivatkozva állapította meg: „összefoglalásban, általános tájékoztatásban egyéni véleménynek nincs helye”. Amikor pedig az „új fiatal költőket” kérte számon, a második helyen JÓZSEF Attilát hiányolta a bemutatottak közül.

A Radnóti-kritikák a magyar líra általa felállított értékrendjét is tartalmazták. „Az új magyar líra építői között” első helyen KASSÁKOT említi, s tiltakozik a KÁLLAY által történő lebecsülése és félremagyarázása ellen, mert — mint más helyen írja — „versei ma letisztultak és kiteljesedettek, de éppen olyan fiatalok, most tíz évvel a *Világanyám* után, mint annak előtte”. A másik költő, akiért síkraszállt, FÜST Milán, „a magyar szabadvers tulajdonképpeni megteremtője”.

ZELK Zoltán *Fiatal munkáshoz* című versét az új líra egyik legszebb szocialista versének mondta, mert „Egy sora sincs, ami akár csak emlékeztetne is a jó szocialista rossz versek elhasznált és megutált frazeológiájára; egy költő beszél benne eseten egy másik férfihez, akit esettnek érez...”

RADNÓTI elfogulatlan kritikusi magatartását példázza, hogy diák- és többszörös szerkesztő-társát, TAMÁSSI (WAGNER) Györgyöt lényegében eltanácsolta a lírikusi „pályáról”, amikor verseiről megállapította, hogy azok „egy lírai felvillanásokkal megáldott intellektuális spekuláció termékei, anélkül azonban, hogy formai tudással felejtetné az ihlet hiányát”. Konklúzióként pedig azt írta, hogy „a líra fiatal művészet, s nem elég hozzá . . . az, ha valaki fáradt és intelligens”.

A *Kortárs* tehát majd másfél évig inspiráló fóruma volt RADNÓTI-nak, még Szegedről is szorgalmasan küldte írásait. A nemezis azonban a lapot is elérte; 1931 tavaszán írta VAJDA János a következő sorokat SZALAI Imrének Párizsba:¹¹

„Sietek közölni Veled, hogy február óta nem jelent meg a lap, s szörnyű anyagi helyzetben lévén, nem is tudom, megjelenik-e még egyáltalában . . .”

RADNÓTI ekkor a folyóirat ügyeivel nem tudott foglalkozni, hogy miért; arról a levél további része tudósít:

„Ez alkalommal tolmácsolom Radnóti Miki szives üdvözetét. Ő szegény most nem tud írni, nagy bajban van. Kb. két héttel ezelőtt jelent meg verskötetete. Gyönyörű! Sajnos az ügyészség más véleményen volt és *elkobozta*. Indokok: vallásgyalázás és szeméremszérvő tartalom. A nyomdában, a kiadónál, Lakatos Palinnál házkutatás volt és elvitték az összes feltalálható példányokat. Mikit, aki ekkor már Szegeden volt, rádióon körözték. Szombaton hajnalban detektívek keresték szegedi lakásán, könyveit elkobozták. A szegedi jobboldali sajtó nekirohant és lepiszkolta. Az egyetemről ki akarják zárni. (Zolnai és Sik Sándor mély felháborodással nyilatkoztak az ellene indított hajszaról és megígérték, hogy tiltakozni fognak a kizárása ellen.) Engem kért meg, hogy ezt megírjam Neked, mert mint írja, ő most nem bírja ideggel.”

RADNÓTI második verseskötetéről volt szó, de ez már egy újabb folyóirat-hoz kapcsolódik.

¹¹ SZALAI Imre tulajdonában.

Fiatál Magyarország

1931. április 11-én kelt a budapesti királyi főügyész nyomozást elrendelő határozata az *Újmodi pásztorok éneke* — Radnóti Miklós versei című könyv szerzője és kiadója, valamint nyomdai előállítója ellen, mivel ezek „kereskedés céljából szeméremértő iratot állítottak elő és hoztak forgalomba . . .” A házkutatást tartó detektívek a kiadó „Fiatál Magyarország”-ot képviselő DEMJÉN Józsefnél is megjelentek, s a kötetből négy példányt találtak és foglaltak le nála. — DEMJÉN kihallgatása során a következőket mondta:¹²

„Glatter régi barátom, midőn könyvét elolvastam, azt ajánlottam neki, hogy kiadom, mert költeményei irodalmi szempontból értékesek. A versekben nem találtam semmit, ami a büntető törvények alá esnék, sőt az a meggyőződésem, hogy a bel- és külföldi neves írók sokkal messzebb mentek a költői szabadság fölhasználásában, mint Glatter . . .”

A Radnóti-kortárs DEMJÉN József Debrecenből jött a fővárosba, s 1931 elején jelentette meg a *Fiatál Magyarországot*, mely nemcsak címében viselte a nemzedéki elkülönülést, hanem azzal is, hogy „Az ifjúság világnézeti, társadalmi, kritikai (majd társadalomkritikai) és irodalmi folyóirata” alcímmel jelent meg. A lap munkatársai szintén fiatalok; a költők közül BERDA József, ILLYÉS Gyula, NEMES György, SZABADOS András, SZÓNYI Magda és ZELK Zoltán; a prózát KODOLÁNYI János, GUNDA Béla, SZOBOTKA Tibor, Pozsonyból BROGYÁNYI Kálmán és KRAMMER Jenő képviselte. Ifjúságpolitikai cikket írt — a szerkesztőn kívül — FABIÁN Dániel, aki a Bartha Miklós Társaságban tevékenykedett, SIMÁNDY Pál és VÖRÖSMARTY Dénes, akik a szlovenszkói Sarló mozgalom tevékenységét vették vizsgálat alá. A címlapon és „műmellékletként” BUDAY György és S. SZÓNYI Lajos metszetei jelentek meg.

RADNÓTI az első számban a LAKATOS Péter Pálnak ajánlott *Hajnali elégia* című versével szerepelt, a második számba Szegedről küldte el a *Napló, 1931. április 19* címűt, melyben hírül adta: „Új könyvemet tegnap elkobozták”. Valószínű, hogy ő juttatta el BUDAY György metszetét a szerkesztőnek, aki-vel ekkor már együttműködött az agrársettlement mozgalomban, illetve a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumában.¹³ A többi munkatárs közül a SZÓNYI-házaspárral került szorosabb kapcsolatba.¹⁴ 1931-ben látogatja meg őket először lakásukon, s 1932-ben — Párizsból való hazatérése után — SZÓNYIT kéri meg, hogy metszeteket készítsen az *Ének a négerről, aki a városba ment* verséhez. 1933-ban a fiatal művész-pár életét prózai írásban örökítette meg: *Hatszemmőzt a proletárfestővel, aki nappal nem festett még soha* című riportja 1933 júliusában jelent meg a *Gárda* című „irodalmi és kritikai szemle” egyetlen számában. (E lapban — melyet BÁNÁTI Oszkár és KELETI Jenő szerkesztett — BÁLINT Györggyel, HANGAY Sándorral, HÁRS Lászlóval és ZELK Zoltánnal szerepelt együtt.) SZÓNYI Magda ugyancsak 1933-ban megjelent *Szoba-konyhák* című vereseketét szintén RADNÓTI állította össze; 1935-ben pedig a *Nyugataban* írt ismertetést a költőnő második kötetéről.

SZABADOS András „könyvkereskedő alkalmazott” volt s szerkesztője egyesületük lapjának, a *Könyvesnek*, mely a magyar irodalom és „könyvkultúra”

¹² MARKOVITS Györgyi: *Üldözött költészet. Kitiltott, elkobzott, perbe fogott kötetek, versek a Horthy-korszakban.* 73. l.

¹³ CSAPLÁR Ferenc: *A szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma.* (Irodalomtörténeti Füzetek 52.) Bp. 1967.

¹⁴ M. PÁSZTOR József: *A költő és illusztrátora. Radnóti emlékek.* Tiszatáj 1964. 6. sz. 6. l.

életéről adott beszámolót. E lap 1934-es számaiban helyt adott RADNÓTI és az ő eddig említett budapesti és szegedi szerkesztő-, illetve íróársai cikkeinek, tanulmányainak. RADNÓTI-tól a *Romantika* (*Bevezető sorok a romantikus költő arcképehez*) című írás jelent meg a lapban.

A *Fiatall Magyarországnak* szerkesztő- és munkatársi gárdája tehát RADNÓTI-t találta méltónak arra, hogy erkölcsi-anyagi támogatásában részesítette, illetve vállalja a jogi felelősséget vereseskötetének kiadásáért. Alapja ennek a világnézeti közösség volt, mely kifejezést nyert a kötet verseiben. Ennek szocialista voltát mutatja ki BARÓTI Dezső — már idézett — tanulmányában, mely már a háromszavas címben is tettenérhető; erről a következőket írja:

„... Jelentésének lényegét is épp az *újmodi* jelzőn keresztül kell megragadnunk. Utaltunk már arra, hogy az „új” Radnóti frazeológiájában a kommunizmus eszmevilágával azonos, ezt nevezi „új hit”-nek, „új világnézet”-nek, amikor nem beszélhet nyíltan róla. Abban pedig, hogy ezt a jelzőt, kissé groteszk módon épp az inkább archaikus, mint modern érzelmi velejáróval rendelkező pásztorhoz kapcsolta hozzá, legközvetlenebbül egy magyar kommunista író, Szilágyi András *Új pásztor* című regénye inspirálta. A magyarországi könyvkereskedésből kitiltott regényt lelkesen terjesztette barátai között...

De ott szerepelt a pásztor a költő új baráti körének, ... a „Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma”-nak jelképei között is. Rózsa Sándor szülőhazájában valóban nem sok kellett ahhoz, hogy lázadó fiatalságunk a maga őseit lássa a puszták betyár-pásztoráiban...”

Literatúra — Szivárvány — Társadalmunk

1931 szeptemberében Párizsból hazatérve vendéglátójának, SZALAI Imrének levélben számolt be RADNÓTI az itthoni eseményekről, s többek között a következőket írta:¹⁵

„A *Livre d'Art* cikk megjelent a *Literatúrában*, s az a diáköngyilkosság-cikk (tudod, az a Párisi Hírlap-féle) közvetlenül elutazásom után júliusban jelent meg a *Társadalmunkban*, ahogy Sós Endre meséli közbotránkozást keltve; azt mondogatták, hogy a fiatalság adta szemtelenségi jognak is van határa. No, nem baj...”

A *Literatúra* „irodalmi és művészeti folyóirat” az élő irodalom és művészet jelentős hazai és külföldi eseményeiről tájékoztatta olvasóit. Így adott helyet RADNÓTI egyetlen képzőművészeti kritikájának, melyet *A Livre d'Art világiállításáról* írt, s benne a magyarok, BORTNYIK Sándor, KASSÁK Lajos és mások művészetének modern értékeire hívta fel a figyelmet. A folyóirathoz lényegében szervezeti szálak is kötötték RADNÓTI-t, mert az a Vajda János Társaság fóruma is volt, ennek pedig RADNÓTI — BÁLINT György, ERDÉLYI József, FODOR József, SÁRKÖZI György és SZABÓ Lőrinc társaságában — rendszeres tagja volt. A szerkesztő SUPKA Géza eszmetárs voltát pedig a perbe fogott RADNÓTI-kötetről írt ismert cikke bizonyítja.

Sós Endre — akit a *Népszavában* írt cikkei miatt eltanácsoltak a budapesti tudományegyetemről — szorosabb kapcsolatban állt RADNÓTI-val, amit a neki ajánlott *Tápé, öreg este* vers is bizonyít. Négy évvel volt idősebb a költőnél, s valószínűleg ő egyengette útját a Vajda János Társaságba, valamint segítette írásainak elhelyezését a budapesti lapoknál, melyeknek ő is munkatársa volt. A radikális polgárság eszméit képviselte 1931-ben a *Társadalmunk*, mely „vita-fórum akar lenni jobb és baloldal között, hogy megismerjék egymást” — írta a szerkesztő ÚJVÁRI Sándor, s egymás mellett közölte HERCZEG Ferenc és

¹⁵ Közli a *Tiszatáj* 1964. 6. sz. 6. l.

IGNOTUS Pál írását. Helyt adott a *Diáköngyilkosságok margójára* írt publicisztikai eszmefuttatásnak, mely a társadalom konzervativizmusát vádolta.

Belső munkatársa volt Sós Endre a betiltott radikális *Világ* örökségét átvevő *Magyar Hírlap*nak is, melynek 1934. évi 187. számában RADNÓTI-nak *Egy nagy kalandorköltő változó arca* címmel jelent meg cikke BALASSI Bálintról.

ÚJVÁRI Sándor szerkesztette — HANGAY Sándorral közösen — 1934-ben a *Szivárvány* „szépirodalmi, művészeti és tudományos” folyóiratot, melyben Radnóti Miklós új versei címszó alatt közölték az *Éstefelé*, a *Beteg a kedves* és az 1932. április 24. c. költeményeket. Az utóbbiban — *John Love, testvérem* alcímmel — a Ku-Klux-Klan által agyonvert néger költőnek állított emléket, illetve vállalta a vele való testvéri közösséget.

E lapokkal, illetve szerkesztőikkel és kiadóikkal a munkatársi kapcsolat nem egyszeri találkozásra korlátozódott, amit bizonyít az a — már említett — tény, hogy HANGAY Sándor és a Vajda János Társaság egy-egy antológiában szerepeltette RADNÓTI-t.

Szabadon — Valóság

1932-ben RADNÓTI már aktív tevékenységet folytat a demokratikus szellemmel telített Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumában, melynek a munkásmozgalommal is élő kapcsolatai vannak. Ő maga napi vendége az 1905-ös oroszországi forradalom, a német munkásmozgalom és a magyar Tanácskörtársaság harcait felelevenítő EIDUS Bentián otthonának.¹⁶ Figyelemmel kíséri a többi vidéki város fiataljainak irodalmi és mozgalmi tevékenységét; egy Szolnokra címzett levélből olvassuk:¹⁷ „Radnóti Miklós barátom juttatta kezembe nagyon nívós lapját . . .”

Ez a alap az *Irodalmi Kurir*, mely az elkobzott Radnóti-kötet egyik versét is közölte. Debrecen diákfiataljainak munkásmozgalmi kapcsolatairól az EIDUS családnál tájékozódhatott, mert az EIDUS-fió ott járt gimnáziumba és barátságot kötött ADÁM Miklóssal és BAJOMI LÁZÁR Endrével, akik a város Munkáshotthonának látogatói majd egy év múlva irodalmi és társadalmi folyóiratának a főmunkatársai voltak.¹⁸

Ezekben az években a gazdasági válság rombolása nyomán „a boldogulás reményétől” megfosztott magyar ifjúság „az elégedetlenség, a nyugtalanság, a forrongás útján” járt. A már említett városokon kívül Sárospatak, Nyíregyháza, Kiskunfélegyháza, Pécs és Nagykanizsa diákfiataljai kerültek szembe a hatalom képviselőivel, s közülük többen álltak bíróság előtt kommunista szervezkedés vádjával. A kiút keresésében természetesen jutottak el a szocializmus eszméihez és gyakorlati mozgalmához, ebben segítette őket az illegális kommunista mozgalom szervező és agitációs munkája.

A főváros egyetemistáinak „lázongását”, útkeresését tükrözte az 1930 januárjában megjelent *Virradat*, mely a „Fiatalok irodalmi röpirata” alcímet viselte; szerkesztői és munkatársai között pedig JANKOVICH Ferenc, OSZKÓ

¹⁶ Sós Endre: *Bevezető. Radnóti Miklós Bibliográfiája*. Összeállította: VASVÁRI István. 1966.

¹⁷ M. PÁSZTOR József: *Irodalmi folyóirat Szolnokon 1932-ben*. MKsz 1970. 4. sz. 323. l.

¹⁸ M. PÁSZTOR József: *A Mi Utunk. Forradalmár életek Debrecenben*. Debrecen, 1972. uő.: *Szegedi költő az ellenforradalmi bíróság előtt. Eidus Bentiánné irodalmi sajtópere 1934-ben*. = Tiszatáj 1964. 9. sz. 6. l.

(MÓD) Aladár nevével találkozunk. A lapot egy szám után a rendőrség elko-
bozta.¹⁹

A *Szabadon* — 1931 decembere és 1932 tavasza között — ugyanennek a kommunista mozgalom felé tájékozódó egyetemista fiataloknak „a haladó értelmiség lapja”-ként kiadott irodalmi, művészeti és kritikai folyóirata volt. Az első szám felelős szerkesztője és kiadója MÓD Aladár, az utolsó, harmadik számé pedig LAKATOS Péter Pál volt. Az utóbbi név szerepelt A Tandíj ellen küzdő Egyetemisták Blokkja *Egyetemisták! Szegény diákok!* megszólítású — ez időben megjelent — röpirat felelős kiadójaként is. LAKATOS ugyanakkor a Bartha Miklós Társaság kommunista frakciójának is egyik vezetője volt, ahol JÓZSEF Attilával, RAJK Lászlóval és Eötvös-kollégistákkal dolgozott együtt.

LAKATOS és RADNÓTI régi baráti kapcsolatából eredően természetesnek tekinthető, hogy neve ott volt a munkatársak között. A szerkesztők művészi és politikai tájékozottságát és eszmei koncepcióját, annak szocialista voltát bizonyítja, hogy a fiatal költő-nemzedék három legjobbját: ILLYÉS Gyulát, JÓZSEF Attilát és RADNÓTI-t szerepeltette egymás mellett s egy eszmei koncepciót kifejező versekkel. Ezek voltak: *Utóhang a „Három öreg”-hez*, a *Fagy* és a *Szél se fúj itt már*.

A *Szabadon* a kommunista szervezkedés vádjával letartóztatott Eötvös-kollégisták perében a bűnjelek között feküdt. Megszűntetése azonban a szerkesztők műve volt, akik anyagi és szellemi tőkéjükkel csatlakoztak JÓZSEF Attila *Valóság* című lapjához, aki — cserében — lapjának felét az egyetemisták rendelkezésére bocsátotta.²⁰

JÓZSEF Attila 1932 júniusában jelentette meg folyóiratát, melyet évente tízszer akart kiadni. A tervből azonban csak egyetlen szám valósult meg. Ennek címlapjáról hiányzott a szokásos műfaj-jelleg meghatározás, a közölt tartalomjegyzék pedig heterogén témavilágot tárt az olvasó elé. A bevezető írások között filozófiai és esztétikai tanulmány, valamint közgazdasági elemzés mellett szatirikus prózai és írás és versek szerepeltek. A Figyelő rovatcím alatt pedig a japán—kínai háborúval, illetve a hitleri párt nevelési elveivel foglalkozó cikkek, a szovjet iskolák helyzetét és a dunai államok szövetségének lehetőségét, valamint a magyar újságírók, egyetemi hallgatók és szellemi munkanélküliek problémáit taglaló írásokat fogták össze. A Szemle Rovatban Bertrand RUSSEL *Kína* című könyvéről, a BABITS Mihály összeállításában megjelent verses antológiájáról, ENGELS *Feuerbach*-könyvéről, Maxim GORKIJ francia nyelvű cikkgyűjteményéről, továbbá három magyar színdarabról jelent meg ismertetés.

JÓZSEF Attila — maga mellett — két költőnek adott helyet lapjában; a saját *Eső*-je előtt RADNÓTI *Emlékezz, Hiroshi!*-ját, utána pedig FORGÁCS Antal *Tőkecserép*-jét közölte. A három vers eszmei egységben állt a prózai írásokkal: társadalmi mondanivalóval voltak telítve. Az *Eső* metaforikus, a *Tőkecserép* allegorikus képben vetette fel az osztályharc aktuális kérdését: tőkés és proletár erők elkerülhetetlen összeütközésére figyelmeztettek. RADNÓTI pedig Párizsban élő japán barátjához szólva emelte fel tiltakozó szavát az imperialista háború ellen.

¹⁹ Ismerteti MARKOVITS Györgyi: „*Terjesztését megtiltom*”. 236–238. l. (Az eddig és későbbiekben szereplő irodalmi folyóiratok majd mindegyike szerepel a kötetben.)

²⁰ M. PÁZSTOR József: *József Attila folyóirata, a Valóság*. Tiszatáj 1967. 12. sz. 1152–1158. l. MARKOVITS Györgyi: *A cenzúra árnyékában*.

JÓZSEF Attila és RADNÓTI Miklós ezen „helyi” és eszmei közössége nyilvánvalóan személyes kapcsolaton is alapult már 1932-ben. Az eddig leírtak azt mutatják, hogy közös lapok, szerkesztők, munkatársak és barátok (mint LAKATOS Péter Pál, FORGÁCS Antal, SZALAI Imre és mások) kapcsolták össze sorsukat. A *Valóság* filológiai adatai újabb találkozási pontokra engednek következtetni. A lapot a Gyarmati-nyomdában állította elő MÜLLER Lajos. A nyomdáról a rendőrségi nyilvántartás megállapította, hogy az „a bolsevikki sajtótermékek” készítésének műhelye és terjesztésének kiindulópontja. MÜLLER nevét RADNÓTI örökítette meg 1931 december 8 című versében.

MÜLLER emellett JÓZSEF Attilának is vádolt társa volt 1931-ben, mint a *Dönts d tőkét, ne siránkozz* kötet előállítója. A szakszervezetből is — baloldali magatartása miatt — kizárt MÜLLER a Gyarmati-nyomdában ütött tanyát. Erről a következőket írta visszaemlékezésében:²¹

„Ez a józsefvárosi pinceműhely akkoriban amolyan késői Pilvax kávéház szerepét töltötte be, főleg a forradalmi beállítottságú költők, diákok körében; itt készültek a tisztavirág-életű folyóiratok, az eleve elkobzásra ítélt füzetek, röpiratok és az azonos sorsú más sajtótermékek. — Sokan jártak ide, RADNÓTI Miklós is gyakori látogatónk volt . . .”

A *Valóság* előállításával kapcsolatban egy másik helyen pedig a következőkről tudósít:²²

„József Attila ekkor már szoros kapcsolatban állott a baloldali diákifjúsággal és a *Valóság* munkatársai jórészt ezek sorából rekrutálódtak. Forgács Antal, Kátai-Horner Miklós, Olt Károly, Radnóti Miklós, Schöpflin Gyula, Szász Béla és még sokan ezeken kívül lepték el időnként a nyomdát. Vég nélküli vitáktól, kritikáktól, a legkülönbözőbb problémák felvetésétől és letárgyalásától lett ilyen hangos a bolthajtásos pince, miközben papírból töpörtyüt, felvágottat, mit falatoztak a tördelésasztal sarkán, s kimondhatatlanul élvezték a folyóirat-készítés varázslatos mesterségét . . .”

RADNÓTI-t nem ijesztette el a „vörös” bélyeg sem a nyomdától, sem a nyomdásztól, mert 1934-ben megjelent *Ének a négerről* . . . illusztrált kötetét a Gyarmati-nyomdában MÜLLER készítette el.

RADNÓTI — a fentiek bizonyága szerint — kommunista irányítás és szerkesztés alatt megjelent folyóiratoknak volt a munkatársa 1932-ben, s hogy ez nem a véletlen műve volt, azt alátámasztja az a tény is, hogy a lappal kapcsolatban álló és kommunista szervezkedés vádjával bíróság elé állított fiatalok között sok személyes ismerőse és barátja volt.

Kórus—Munkás Kórus — Szocializmus

1932 a forradalmi remények és azok hervadásának éve volt; a nemzetközi fasizmus térhódítása, a magyar ellenforradalmi terror fokozódása; SALLAI Imre és FÜRST Sándor kivégzése megtorpanást idézett elő a kommunista mozgalomban. Ennek megnyilvánulása volt a kommunista sajtótevékenység visszaesése. RADNÓTI ebben a helyzetben sem fordított hátat a szocialista eszmének és mozgalomnak, amit az is bizonyít, hogy 1933-ban szociáldemokrata folyóiratokban is jelent meg Budapesten írása.

²¹ MÜLLER Lajos: *Müller, a nyomdász emlékezése Radnóti Miklósról, a költőről*. Tiszatáj 1967. 5. sz. 483—486. l.; A rendőrségi üldözésről ír A cenzúra árnyékában kötet.

²² *József Attila emlékkönyv*. Szerk. SZABOLCSI Miklós. Bp. 1957. 281—289. l.

A *Kórus* „kulturális havi újság” — a szerkesztők és munkatársak névsorának tanúsága szerint — a hazai, az erdélyi és a szlovákiai magyar írók egységes, demokratikus hangvételű kórusát akarta megteremteni. Lehet, hogy a folyóirat gondolata Szegeden született meg 1931-ben, amikor a város egyetemista fiataljai vendégül látták Erdélyből TAMÁSI Áront és LIGETI Ernőt. RADNÓTI e találkozásról lelkesült hangon számolt be menyasszonyához írt levelében.²³ Az 1931 januárja és áprilisa között megjelent számban az erdélyieket TAMÁSI Áron, DSIDA Jenő, KACSÓ Sándor, a szlovákiaikat SÁFÁRY László, VASS László, TAMÁS Mihály, a szegedieket BUDAY György, HONT Ferenc, TOLNAI Gábor, BARÓTI Dezső képviselte. RADNÓTI az első és harmadik számban szerepelt írásaival, valamint S. SZŐNYI Lajosnak az *Ének a négerrel*... kötethez készülő illusztrációjából mutatott be egyet a lap.

A *Munkás Kórus* — híven nevéhez — „A Munkásszavalókórusok Országos Központjának lapja”-ként jelent meg 1933 márciusában és májusában. SZAKASITS Árpád útnak indító cikkében „a szociáldemokráta harcoss ifjúságának, a szocialista kultúrfront katonáinak” a nevében ígérte, hogy „az osztályharcos kultúra harcosai” lesznek. A szavalókórusok számára MAJAKOVSZKIJ, MARSAK, Walt WITHMANN, TRAVEN és amerikai néger költők, valamint KÖRMENDI Zoltán, KNOPP Imre és VERES Péter verseit közölték. RADNÓTI-nak a *Boldogország születése* című meséje jelent meg a lapban. A munkáskultúra és a szavalókórusok problémáiról ZELK Zoltán, BRAUN Soma, BRESZTOVSZKY Ede, SZÉLPÁL Árpád, SZALMÁS Piroska és ASCHER Oszkár írtak cikkeket.

A szociáldemokrata folyóiratok közül legközelebb a *Szocializmusban találkozzunk RADNÓTI nevével*. Az SzDP „elméleti, politikai, közgazdasági és társadalmi havi folyóirata” 1935-ben egymás után öt könyvkritikáját közli; ezek SZŐNYI Magda, SAS Irén és VÁRNAI Zseni verseskötetei, SÁRKÖZI György *Viola*, SOLOHOV *Csendes Don* című regénye, valamint BÁLINT György publicisztikai kötete, *Az idő rabságában*. Régi iskola- és szerkesztő társa, TAMÁSSI (WAGNER) György ekkor már a folyóirat belső munkatársának számít. A kritikai tevékenységet ezután a kommunista *Gondolatban* és főleg a *Nyugatban* folytatta RADNÓTI.

Független Szemle — Keresztmetszet — Világirodalmi Szemle

1933 és 1935 júniusa között mintegy 25 száma jelent meg — DÉNES Béla szerkesztésében — a *Független Szemlének*. A címben is kihangsúlyozott függetlenség azt jelentette, hogy a baloldal minden csoportja helyet kapott a lapban; a polgári radikálisok, szociáldemokraták, független szocialisták (akik közé a szerkesztőt is számítani lehet) és kommunisták írásait egyaránt közölte. E mellett a szomszéd országok magyar irodalmával is kapcsolatot tartott, „erdélyi szerkesztője” JANCSÓ Elemér volt. A szlovákiai Sarló mozgalomnak szintén sok tagja szerepelt a lapban. Párizsból BAJOMI LÁZÁR Endre, JUSTUS Pál és VASS László küldött írásokat, de Prágából is jelentkeztek írók.

RADNÓTI versek, kritikák és tanulmány szerzőjeként, továbbá mint vitaalany szerepelt a folyóiratban. 1933-ban a *Lábadozó szél* című kötete körül alakult ki parázs vita. A szeptemberi számban BÁNÁTI Oszkár írt róla kritikát. Ő egyetemista társa volt Szegeden, s a szerkesztésében megjelent — már em-

²³ Radnóti Miklós szegedi levele menyasszonyához, 1931. nov. 20. (részlet) = Tiszatáj 1969. 5. sz. 392. l.

lített — Gárdában RADNÓTI riportot publikált, valamint *Akik Várkonyi Nándor: A modern magyar irodalom c. könyvéből kimaradtak* cím alatt „az egyéniségével kiemelkedő fiatal írók” közül elsőnek RADNÓTIB mutatta be az olvasóknak. BÁNÁTI elismerő kritikáját — az októberi számban — SIMON Andor megtámadta, és bírálta RADNÓTI költő nyelvét. Erre — a novemberi számban — BÁLINT György válaszolt, s konklúzióként megállapította: „Nem szabad kétségbevonni egy költő költőváltát komoly érvek nélkül, esetleg csak azért, mert verseinek baloldali kicsengése ellenkezik világnézetünkkel.”²⁴

A szerkesztő azonban bizott RADNÓTIBAN s versei mellett éppen a világnézeti kérdésekben állásfoglaló írásainak adott helyet, mint az ILLYÉS Gyula *Oroszországról* írott kritikájának és a *Jegyzetek a formáról és a világszemléletről* című tanulmányának. DÉNES Bélával való szorosabb kapcsolatára utal az a tény, hogy együtt állították össze tizenkét fiatal költő antológiáját, a *Korunkat*. Versértésük bizonyosságát tanúsítja a kiválasztottak névsora: FORGÁCS Antal, HABÁN Mihály, HAJNAL Anna, JÉKELY Zoltán, KIS Ferenc, RADNÓTI Miklós, RÓNAI Mihály András, SÉRTŐ Kálmán, TOLDALAGHY Pál, VAS István, WEÖRES Sándor, ZELK Zoltán.

A *Keresztmetszet* 1934 decemberében indult útjára „a fiatal magyar írók orgánuma”-ként, megszólaltatva közülük „mindenkit, aki a jobb és a bal kilengésein kívül, az ember és az emberiség érdekeit szolgálja”. Célul tűzték ki „az elsikkasztott humanizmus és felvilágosodás feltámasztását”, eszközül pedig csak „a fiatal magyar irodalmat” akarták felhasználni, „mert az előző nemzedék kezében az irodalom csak jog volt, kötelesség nélkül”. A szerkesztők — VARGA Pál, VÁNDOR Lajos majd ÖRKÉNY István — a Vajda János Társaság támogatását élvezték, s nagyra becsülték a költészetet, mert a megjelent hét számban mintegy ötven verset közöltek. Alkotóik között az urbánus a népi, a polgár a proletár író mellett szerepelt. Új nevek tűntek fel, mint a BOLDIZSÁR Iváné, DEVECSERI Gáboré, DARVAS Józsefé, NÉMETH Lászlóé, MÁTYÁS Ferencé, HEGEDŰS Gézáé. Érdekes, hogy a sok költő között RADNÓTI prózával szerepelt; a *Három képeslap* cíművel.

A *Világirodalmi Szemle* már annak a néprontos politikának a kifejezője volt, melyet a kommunisták fogalmaztak meg. Programját a következőképpen határozta meg:²⁵

„... egységfrontba lépni az írás, a szó és a gondolat, az emberiség és a fejlődés érdekében... személyválogatás nélkül egybefogva mindazokat, akiket becsületes, emberi meggyőződésük és munkájuk, a kultúra legnagyobb ellensége: a fasiszta szellemi diktatúra ellen állít csatasorba.”

Az 1935 májusában megindult lap e világszemlélet jegyében egyesült 1936 júniusában — nyolc szám megjelenése után — a kommunista szerkesztésben kiadott *Gondolattal*; amikor pedig ennek megjelentetését a rendőri üldözés lehetetlenné tette, 1937 decembere és 1938 márciusa között újra szószólója lett a képviselt eszmének. A tizenegy számot megélt folyóirat mintegy 70 magyar és 30 külföldi íróat szólaltatott meg, akiktől csaknem 200 tanulmányt, cikket,

²⁴ *Bálint György elfelejtett írása — Radnóti védelmében*. Közli: M(ARKOVITS) Gy(örgyi). Tiszatáj 1964. 11. sz. 4. l.

²⁵ TISZAY Andor: *A Világirodalmi Szemle négy éve (1935–1938)*. MKsz 1966. I. sz.; GONDOS Ernő: *A „Gondolat”-ról. „Főj el, szabadság!” Tanulmányok a magyar szocialista irodalom történetéből*. Bp. 1967. 440–471. l.

verset, novellát, drámarészletet, útleírást, hozzászólást, riportot és könyvismertetést közölt. RADNÓTI műfordítással szerepelt a *Világirodalmi Szemlében*; Bertolt BRECHT *Ballada Mikeről és a szénről*, a munkásszolidaritást megéneklő versét fordította, s ez kiállást is jelentett a hazájából száműzött költő mellett.

Munka

KASSÁK Lajos, „a magyar avantgard atyamestere” már költői eszmélése, „költősége kezdeti állapotában” jelen volt RADNÓTI életében, amint erről a filológiai adatok is tanúskodnak.²⁶ Egy 1969-ben közzétett verstördékében írt a KASSÁKHOZ való viszonyáról.²⁷

Kritikai írásaiban — mint a *Kortársnál* idéztük is — egyértelműen kiállt KASSÁK, az új magyar líra építője mellett.

Az 1926-ban emigrációból hazatért KASSÁK előbb a *Dokumentum*, majd a *Munka* című folyóiratokat adta ki. Ez utóbbinak indulásától munkatársa volt VAJDA János, aki a *Haladásban* egyszerre jelentkezett RADNÓTIVAL. A diáktársak közül még VAS István csatlakozott a *Munkához*. KASSÁK lapjai és munkatársai a fiatal költők számára példát és bátorítást adtak a hagyományokkal való szakításra, az új kifejezési formák keresésére és alkalmazására, valamint a szocializmusra és a munkásosztályra való „rátalálásra”. Ennek nyomai meg is találhatóak ILLYÉS (aki a *Dokumentum* egyik szerkesztője volt), JÓZSEF Attila, ZELK Zoltán és az utánuk jelentkező költők műveiben.

RADNÓTI és régi szerkesztő-társai, TAMÁSSI (WAGNER) György és FORGÁCS Antal 1935 végén jelentkeztek a *Munka* hasábjain. Velük együtt csatlakozott a régi — az eddig felsorolt lapokbéli — munkatársak közül BÁNÁTI Oszkár, KELETI Jenő, valamint az addig ismeretlen nemzedék-társak: HAVAS Endre, TAUSZIG Zoltán, FUCHS Péter Pál, HAJDU Jenő, FELLEG György, SZIRTES Andor. Jelenlétük új szint jelentett a *Munka* egy évtizedes ténykedésében.

RADNÓTI írásai 1935 decembere és 1937 januárja között jelentek meg KASSÁK lapjában; — 12 szám közül hétben. Kezdte Henry BARBUSSE-t búcsúztató versével, s folytatta a FÜST Milánról írt tanulmányával, valamint Paul FORT, Georges DUHAMEL, Jean COCTEAU, Max JACOB és Valery LARBAUD verseinek fordításával. A kapcsolat megszakadásának okát nem ismerjük, adatok az ellentétre nem utalnak, inkább a megmaradó eszmei rokonságra, mert a *Munka* utolsó — 1939. januári — száma HAVAS Endre „meleghangú” méltatását közölte a *Meredek útról*; RADNÓTI pedig a *Nyugatban* írt „szép” Kassák-bírálatot. CSAPLÁR Ferenc feltételezése szerint esetleg KASSÁK „elveinél fogva nem jó szemmel nézhette RADNÓTINAK a *Gondolathoz* való egyre szorosabb kapcsolódását”.

(... *Angyalföld és a Lágymányos*
proletárjainak költője vagy te)

Az elfeledett erdélyi újságban megjelent könyvkritika megállapítását idézte RADNÓTI az *1932 október 6.* című versében, melyben az előző versszak elején rezignáltan írta: „Hajtsd le a fejed, vidéki költő lettél.” Pedig nem volt az;

²⁶ CSAPLÁR Ferenc: *Radnóti és a „Munka”*. = Irodalomtörténet 1969. 2. sz. 416—419. l. M. PÁZTOR József: *Kassák Lajos folyóirata, a „Munka” 1928—1939*. MKsz. 1967. 2. sz. 126—143. l.

²⁷ Tiszatáj 1969. 5. sz. 391. l.

a főváros baloldali szellemi-irodalmi közvéleménye már az első önálló kötetét észrevette. A *Pogány köszöntőről* ismertetés jelent meg a *Népszavában*, a *Nyugatban*, a *Budapesti Hírlapban*, de foglalkozott vele a *Napkelet* és a *Protestáns Szemle* is. A többi kötete hasonlóan figyelmet keltett, a *Nyugatban*, KARDOS László az *Újmódi Pásztorok énekéről*, BABITS Mihály a *Lábadozó szélről*, BÁLINT György az *Újholdról* írt kritikát.

A szegedi egyetem hallgatója mindig itthon volt Budapesten, a szülővárosban; nemcsak a „szerető” várta, hanem a baráti-elvtársi közösség is. Ennek hangulatát maga versében is megörökítette.²⁸

Költeményében elvtársáról beszélt, mert — amint az eddigi elemzésből is látható — a szocializmus és a munkásmozgalom része volt életének. Az 1937-ben olvasmányairól adott nyilatkozatában az elsők között vallotta:²⁹

„Világképem kialakulására nagy hatással volt *Marx* műve, holott csak Kautsky magyarázatából ismerem . . .”

A felsorolt lapok, azoknak szerkesztői és munkatársi gárdája — ilyen vagy olyan formában — a szocializmus és a munkásmozgalom vonzásában, hatása alatt folytatták tevékenységüket, és közöttük volt RADNÓTI is.

A forradalmi mozgalomban való aktív részvétellel kapcsolatban egyéni és nemzedéki problémáját világította meg az 1931-ben írt levele, melyben a TAMÁSI Áronnal folytatott vitáikról számolt be:³⁰

„A barátkozás elején összemaradtunk Áronkával, szidta a magyar írókat, a magyarországiakat, hogy gyávák, jellemtelenek stb. Nektek könnyű ott a szabad Erdélyben, dühösködtem neki, de itt beléfojtják a lélegzetet is az emberbe. Ne hagyjátok! És akkor Gyurka szólt bele és mesélt az Újmódi pásztorokról és Törekéről. Hát aztán, csapott rám a szemével Áronka — ez a sorsunk. Vagy vállalod és írsz, vagy nem és akkor leteszed a tollat. Rávágtam az asztalra; kirúgnak az egyetemről. Minden igaz embert kirúgnak! feleli. Nézd, Áron, nekem kenyérré köll ez a diploma, én el szeretnék venni egy lányt, mert szeretem és élni szeretnék, nem kínlódni . . .”

Az illegális kommunista mozgalomba való bekapcsolódásának problémáját szintén ebből az egzisztenciális szempontból ítélte meg MÜLLER Lajos is:³¹

„Radnóti Miklós minden forradalmi lendülete és beállítottsága ellenére, nem volt tagja a KMP-nek. E „rezervált magatartását” távolról sem indokolta elvi megfontolás, ideológiai taktikai vagy stratégiai elkülönbözés, eltérő vérmérséklet vagy gyáva kishitűség . . . Radnóti Miklós . . . baráti köre által akadálytalanul bekapcsolódhatott és részt vehetett volna az illegális párt tevékenységben, minthogy e baráti kör nem egy tagja aktív részese volt a mozgalomnak, s az ő révükön a költő is cikkezett, kritikákat írt, verselt olyan folyóiratokban, melyek összefüggtek a forradalmi vonallal.

. . . a mondott időben a költő céltudatos józansággal készült ifjú életének megalapozására. Komolyan vette pályája egyengetését, boldogulását a jövőt illetően . . . szorgalmasan készült az egyetemi vizsgáira; élete döntő fordulatát remélte a sikeres eredménytől. Az sem kétséges, hogy okult az ugyancsak a szegedi egyetemről nem sokkal korábban „eltanácsolt” József Attila esetéből Horger Antallal . . .

Bármilyen szándékai is lehettek Radnótinak a későbbiekre vonatkozólag, joggal feltételezhető, hogy akkor katasztrofálisnak vélte, ha esetleg időnek előtte kiderülne,

²⁸ 1932. január 17. (*Vasárnap*). A vers éppen a *Népszava* közleményének hatására született meg; M. PÁSZTOR József: *Egy Radnóti vers keletkezéséről*. It 1969. 2. sz. 420—422. l.

²⁹ *Az új Könyvek Könyve. 70 író, művész, tudós vallomása olvasmányairól*. Összegyűjtötte és bevezetéssel ellátta KÓHALMI Béla. Bp. 1934. 265. l.

³⁰ Tiszatáj 1969. 5. sz. 293. l.

³¹ Idézett emlékezése: Tiszatáj 1967. 5. sz. 483—488. l.

lelepleződné kommunista párttagsága, és ezért elítélnék, aminthogy a korábbi sajtóperében hozott első fokú ítéletet . . . érthető szorongással fogadta s fellebbezte meg. Mert bár a bíróság viszonylag enyhén ítelt, ennek jogerőre emelkedése ugyanolyan konzekvenciákkal járt volna, mintha súlyos fegyházra ítélik.”

A „vidékiség” a perifériára szorítottság formájában azonban valóság volt. A költő közönséget, szabad kibontakozási lehetőséget szeretett volna, amit a baloldali irodalom képviselője számára egyre kevésbé tett lehetővé a növekvő reakció és terror. Lapjaikat sorra separték le a legalitás mezejéről. Így vált menedékké, viszonylagos biztonsággá az addig támadott polgári lap, a *Nyugat*.

RADNÓTI Miklós irodalmi tevékenysége középiskolás korától kezdve Budapesten zajlott, itt nyert nyilvánosságot, publicitást. Az iskolatársi-baráti írói kör kezdettől az ellenzékiesség, a fennálló társadalmi viszonyok tagadásának jegyében nyilatkozott írásaiban, s ezért a hivatalos irodalom, a kurzust támogató lapok és folyóiratok eleve idegenek voltak számukra. Saját lapkezdeményezéseik és az őket befogadó irodalmi csoportosulások baloldalon kitagadottan, üldözötten álltak. A perifériára szorítva azonban ők képviselték a jövőt, „az emberséghez méltó értelmet”; tehát — történelmi távlatban — ők jelentették Budapest és az ország irodalmi életét. Ezért eszmei-politikai tévedés és hiba RADNÓTI életéből, irodalmi munkásságából eltagadni az 1935—36 előtti éveket; amit csak magyaráz, de nem ment, hogy a korszak sajtótörténeti feldolgozásának hiánya adott rá alkalmat.

J. M. PÁSZTOR

Des revues budapestoises publiant des oeuvres de Miklós Radnóti

Selon la constatation du sixième volume de l'édition académique de L'Histoire de la Littérature Hongroise (édité en 1966) le poète Miklós RADNÓTI se joint à la vie littéraire et fait la connaissance de Attila JÓZSEF en 1935—36. Si l'on identifie la participation à la vie littéraire avec la publication des oeuvres dans des journaux ou bien avec l'édition d'un propre volume ou commun ou bien avec la participation à un groupe idéologique — il faut donc contredire à la constatation susmentionnée.

Selon les résultats des nouvelles recherches de l'histoire de presse, Miklós RADNÓTI — à partir du décembre de l'année 1926 jusqu'au tournant des années 1935—36 — fut le collaborateur et rédacteur de plusieurs journaux de capitale, — l'un des ceux-ci était paru sa signature — et membre de commission. Pendant ce temps furent publiés à Budapest ses trois recueils de poèmes et ses ouvrages figurèrent dans trois anthologies poétique et dans une anthologie en prose. Selon ces données de presse il s'est lié de Attila JÓZSEF plus tôt. Les journaux, leurs rédacteurs et leurs équipes collaboratrices formèrent une commune spirituelle pour RADNÓTI, dé ontant dans le vie d'écrivain et une commune exerçant une influence sur sa conception du monde. Faire la connaissance de ces communes nous aide à éclaircir les débats autour de RADNÓTI, ceux de sa carrière et de son développement créateur.

Le journal de lycée *Haladás* (la Progression) dont RADNÓTI devint le chef rédacteur fut édité par ses camarades en 1926—27) il y publia quelques poèmes et critiques de théâtre. Mais les directeurs de lycée suprimèrent voix d'autorité cette revue critique et littéraire rédigée dans un esprit révoltant contre la mentalité bourgeoise des parents. Une année plus tard RADNÓTI âgé de 19 ans devint rédacteur adjoint de la revue intitulée 1928. À l'aide des poètes de cette revue il créa l'anthologie *Jóság* (*La Bonté*). Entre 1929—1931 c'était *Kortárs* (le *Contemporain*) revue sociale littéraire et artistique qui inspira RADNÓTI. Il prit part au travail de rédaction de la revue aussi. C'est dans cette revue que son premier livre fut publié (*Posztum Köszöntő*), avec l'encouragement intellectuel et financier des rédacteurs.

Pour la revue *Kortárs* (*le Contemporain*), le socialisme était une vision du monde tout en soulignant la séparation de génération. La revue *Fiatal Magyarország* fut publiée avec un programme pareil en 1931. Cette revue était la périodique de la jeunesse hongroise, vivant sa responsabilité historique.

La connaissance des idées du socialisme conduisit RADNÓTI au mouvement ouvrier et à ses parties. Il devenait collaborateur des journaux du parti social-démocrate: par exemple de *Népszava* (*Voix du Peuple*), (à partir de 1929), du *Szocializmus* (*le Socialisme*) (1935) revue théorique du socialisme, et du journal *Munkáskórus* (1933). Il figura avec ses compositions dans les journaux du parti communiste en 1932: *Szabadon* (*Liberment*) et *Valóság* (*Vérité*) de Attila JÓZSEF puis à partir de 1936—37 dans *Gondolat* (*Pensée*).

C'est dans la revue de Lajos KASSÁK *Munka* (*Travail*) du grand personnage de l'avant garde internationale, qui publia ses poèmes et ses traductions de Paul FORT, Georges DUHAMEL, Jean COCTEAU, Valéry LARBAUD et son étude sur Milán FÜST. RADNÓTI jouait un rôle important dans le *Szivárvány* (1934), *Gárda* (1933) et *Mindnyájunk Lapja* — annonçant les libertés démocratiques (1927) — *Literatura* (1931), *Társadalmunk* (1931), *Magyar Hírlap* (1934), *Független Szemle* (1934) et *Kórus* (1931) — représentant l'idée du Front Populaire.

Les publications susmentionnées ne pouvaient paraître que sous forme de tracts. Elles niaient le système contre-révolutionnaire et c'est pourquoi les autorités les pour suivaient et interdisaient. Elles ne vivaient pas longtemps mais malgré ce fait elles représentaient, l'avenir et la raison digne de l'humanité.

RADNÓTI comme poète, critique et rédacteur, prit part à la rédaction de ces revues avec ses camarades Gyula ILLYÉS, Attila JÓZSEF.